

פעמוני הארץ

בכל אזור בית גוברין אלפי מערות מעשי ידי אדם. מסלול מהנה בינות לעצי הקזוארינות, מרבדי הפריחה ומערות מסתור. על הקסם שבשפלת יהודה

כתיבה: ספי בריוסף

סוג המסלול: משפחתי, ברכב וברגל. מסלול "קווי"

נקודת ההתחלה: מצפה משואה

נקודת הסיום: ליד מערות לוזית

חניה: אפשרות אחת - לצאת בכמה מכוניות, להציב אחת במערות לוזית, בחניה מאולתרת (בקצה המסלול), כדי שבאמצעות הנהגים האחרים יוכלו לחזור אל נקודת ההתחלה במצפה משואה וישובו עם רכבם לאסוף את המטיילים. אם יוצאים ברכב בודד, מומלץ לוותר על ההליכה הרצופה ממצפה משואה אל מערות לוזית. במקום כך, יש לערוך תצפית נוף היקפית על מערב הר חברון ולב השפלה ממצפה משואה, לנסוע אל מערות לוזית ולטייל לא רק בהן, אלא גם מהן - דרומה ומזרחה.

דרגת קושי: קל מאוד

אורך המסלול: ממצפה משואה עד למערות כ-7 ק"מ. באזור המערות: רוב קטעי ההליכה מסומנים בצבע כחול לפי מפת סימון השבילים, וניתן לערוך טיולי טבעת קצרים.

עונה מומלצת: למעט ימי חום כבדים בקיץ, אין מניעה לטייל כל ימות השנה. הפריחה באזור בשיאה בחדשים ינואר עד מרס.

ציוד מיוחד: פנסים

הגעה: בעזרת מפת הטיולים וסימון השבילים הרי ירושלים והפרוזדור (מס' 9) ומפת הטיולים וסימון השבילים פלשת ומישור החוף הדרומי (מס' 10) קנ"מ 1:50,000.

למצפה משואה אפשר להגיע בכל כלי רכב בכביש העולה למצפה ומסתעף מכביש צומת האלה-צומת גוברין (מס' 35). למערות לוזית אפשר להגיע ישירות בכל רכב, בדרך עפר (מסומנת בצבע כחול), העולה על הגבעה מול הכניסה למושב לוזית שבשפלה.

יש לנסוע בכביש מס' 353 המחבר את מבואות עמק האלה עם צומת "קוממיות" שעל כביש מס' 40. מגרש חניה קטן בצל עצי האשל נמצא ממש בפתח המערות.

מה פוגשים בדרך

חורש מפותח ויפה על אף שהרשויות הממשלתיות השונות טרם התפנו לטפל בו. על כן, אין כאן למשל שירותים מסודרים

גן לאומי בית גוברין, חדרה צידונית, צילום: יעל איילן

← מערות לוזית. צילום: באדיבות ארכיון קק"ל

← מערת הפעמונים גן לאומי בית גוברין. צילום: דורון הורביץ

ירושלים, בתי מרחץ וכיו"ב עניינים של פאר, והוציאו מבטן האדמה כנסיות עתיקות של ממלכת אדום הרשעה, מצודה צלבנית של בית איבלין ומסגד ערבי מן הכפר הערבי הענק, בית ג'יבריל, שבתיו הרבים כיסו כאן את הגבעות - עד מנוסת כל אנשיו במלחמת העצמאות אל עזה ואל חברון - הותרו למעצבה רק את בית המח'תאר המקושת והנאה, ולא נודע עוד קיומו.

כשנראה היה כאילו התל העתיק של מראשה, יחד עם מאות המערות למרגלותיו והאתר הארכיאולוגי במבואות הקיבוץ בית גוברין וללא הכפר בית ג'יברין, יוצרים את הרצף ההיסטורי הנאות של תרבותנו עתיקת היומין ורוויית התלאה, נטו הרשויות גדר כדי להגן על המקום מפני מזיקים על שתיים, והם לדאבון הלב רבים מספור, העמידו שלטי הסבר נאים ומאירי עיניים, הכשירו דרכים ומקומות חניה ונקודות לתצפית ואף הציבו שער ולצדו קופאי במבוא הגן, וכל מי שבא בשעריו כדי ליהנות מנפלאות העבר, באור החשמל ובשבילים הנאים והמטופחים וללא הכרח מגונה לחול על גחון ולהיטנף באבק ובבוץ - משלם בכספו ומקבל תמורתו. אף מקומות לנוח ולשבור רעב טרחו להכשיר, ונראה שכאילו אין יותר מה לחדש עוד בעניין מערות השפלה.

ובכל זאת, גבעה נמוכה ושטוחה יש בה בשפלה הזו, מול המושב לוזית והיא עולם שלם. תת קרקעי, על קרקעי, צד קרקעי וגם עצים נאים מצלים על הקרקע.

גם על מדרונה של הגבעה הזאת היה פזור, עד לפני כשישה עשורים, כפר של בקתות חומר

ארכיאולוגים נברו בקרבי אדמתו של הגן הלאומי וחשפו עיר רומית ודרכים סלולות שעלו מן השפלה אל מבואות ירושלים, בתי מרחץ וכיו"ב עניינים של פאר, והוציאו מבטן האדמה כנסיות עתיקות של ממלכת אדום הרשעה, מצודה צלבנית של בית איבלין ומסגד ערבי

כיוון מראש לאספו ולהכשירו כסלט). שרידי הכפר דיר דבן ובו גדרות צאן, באר אנטיליה, עצי אשל וקזואריות ענקיים, בוסתני פירות ומשפחות של בדואים, שנטו את מגוריהן בוואדי הרחב והרדוד ממזרח למערות לוזית - כל זאת ועוד נגלים למטייל.

מערות לוזית

בעלומי הייתי מולך טירוני טיילים בגבעות הרכות של שפלת יהודה, זוחל על גחון במערות למרגלות תל מראשה, ליד בית גוברין, מן האלפים שיש בשפלה. העבודה הקשה היתה אחר כך, בבית, להסיר את שכבות הבוץ והאבק המעופש שדבק בכל סנטימטר של גוף ובגדים. לימים באו במערות ובסביבותיהן הרשויות, והכשירו שם גן לאומי, לטובת אלה שעד אז לא שמו נפשם בכפם ולא זחלו בחשיכה המעובה של בטן האדמה, אף לא כיתתו רגליהם בקוצי הקיץ הנוראים ולא התבשמו ממרבדי הפרחים בחורף.

ארכיאולוגים נברו בקרבי אדמתו של הגן הלאומי וחשפו עיר רומית עשירה ודרכים סלולות שעלו מן השפלה אל מבואות

ומזנון, עם זאת, היתרון הוא בהיעדר דמי כניסה וגם זה משהו... בטילונו נגיע אל מצפה משואה, מצפה יערני קק"ל, שמדי פעם נערכים בו וסביבו ניסיונות פיתוח מאולתרים, כמגורים ארעיים, מסעדה וכדומה. שמו נגזר מן המושג התנ"כי היסטורי "משואות לכיש", אשר נזכר בספר ירמיהו ובתעודות ארכיאולוגיות שנמצאו בתל לכיש הסמוך, ומתייחס לאותות האש, שהעבירו לוחמי לכיש הנצורים על ידי צבאות נבוכדנצר מלך הכשדים אל מצודות בסביבה (על תל גודד הסמוך ועל תל מראשה). בדרך נעבור ביער שנטוע על כל המדרון המערבי בין מצפה משואה ובאר משואה, ובכל השטחים הפתוחים שמחוץ ליער קק"ל, בהם עולים בחודשי שיא הפריחה מרבדים נפלאים של כלניות, רקפות וציפרנית מצרית. עם ההתחממות של סוף החורף משתלטים המוני תלתנים על השטח, ולמותר לציין את העובדה שהדבר קורה באותם שטחים שבהם הבדואים מחזיקים את עדריהם ולפיכך הם רוויי הפרשות צאן. מי שחוגג כל ימות החורף הוא סרפד הכדורים, שאוי למי שרגליו "הסתבכו" במפגש איתו (אלא אם

וקש מחוזק בענפים משחירים מעשן. פרות דלות בשר וכלבים מוכי פרעושים ואכולי שחין היו משרכים טלפיהם בעצלתיים בין תרנגולות שנברו בערימות האשפה.

הכפר דִיר אֶדְבָאן, שפירושו, מנזר בעלי הצמר הרב (והיחידה היא על שום מה נקרא כך), מנה בשיא פארו כ־500 איש. משהוכו צבאות מצרים במלחמת העצמאות בגזרה הזו, וכל הכפרים שלא ברחו בעקבות הצבא המובס גורשו אל מקומות אחרים כדרך שקורה במלחמות בין עמים, נעלמו גם כל תושבי דיר אֶדְבָאן בדרכם למחנה ממחנות רצועת עזה. כפרם נמחה בקלות רבה מאוד מעל פני האדמה, ובספרות העברית החדשה קם מי שזיהה את הכפר הזה בעיר דיבון ביהודה, שהוזכרה פעם אחת בלבד בספר נחמיה. כיום, רק משוכות הצבר נותרו בין עצי האשל, שניטעו לשמש עוצרי האבק המתאבק בימי רוחות דרומיות. נותרו גם גדרות הצאן וגדרות האבן שתחמו את הגבולות של נחלאות הפלאחים, בוסתני השקדים וכרמי התאנים והזיתים.

האומנם רק זה שרד? בשיטוט סתמי על הגבעה, ששמותיה הם "מערות לוזית" ו"מערות רֶסֶן" - מלשון עֶסְאן, שהוא כפי הנראה שמו של בעל הבית הקודם, מתגלים, טפח אחר טפח, סימנים לעולם שהיה פה. למרגלות הגבעה מצידה האחד - שוכנת לה באר אנטייליה, כמעט שלמה. עומקה יותר מ־30 מטרים, בית קשת קטן בנוי מעל פתחה, שרידי מתקן השאיבה עדיין תלויים מעליה ולצידה בריכה שקלטה פעם את מימיה.

הגבעה כולה מטולאת בריבועי חלקות שהיו ואינן עוד, בוסתנים נטושים, פתחי מערות ענק הנראות כמחצבות אבן לבנה ומקבצים כהים של עצי אשל ענקיים, חרובים זקנים וקמוטי גזע וגם עצי אלון מקשטים את כל המדרון. המערות נראות כמחצבות נטושות, כי הן למעשה מחצבות נטושות....

מחצבות ענק ומחילות מסתור

בכל האזור, כפי שזכר כבר, יש אלפי מערות אם לא עשרות אלפים, ואף לא אחת מהן טבעית. כולן מעשי ידי אדם. חלקן נחצב כמערות למגורים, חלקן היו בתי בד, בתי רחיים, מחסנים, בתי מלאכה וכדומה. בחלק מהן השתמשו כמאגרים למים ולא מעט הוכשרו להיות מערות קבורה בסגנונות

במזרח הנגבה. צילום: ארנון קה"ל

נדאי להכיר

למזדמנים לאזור מומלץ לייחד זמן לביקור בגן הלאומי בית גוברין, לעצור לפיקניק קסום ביער המלאכים, ואף להתוודע למערות מסתור נוספות...

גן לאומי בית גוברין: על שטח של כ־5,000 דונם משופע במערות חצובות בקרטון אפשר לטייל במסלולי הליכה מרתקים במעבה האדמה ומעליה. מומלץ להצטייד בכניסה במפת מסלול הלוקחת אתכם בינות למערות. הכניסה מצד אחד של המערה והיציאה מצדה השני מלווה בתחושה מענגת כאילו הייתם חוט רקמה אנושי הנשזר באדמה... לא להחמיץ את מערת הפעמון, מערת הקולומבריום, וכנסיית סנט אנה. **לפרטים:** 08-6811020

יער המלאכים: מכביש בית גוברין-קריית גת, המקום מתאים לעצירת התרעננות ואוכל, למסלולי הליכה או לטיולי אופניים בשבילים הקסומים. ישנם מספר מסלולים (המסומנים בצבעים שונים) ומאפשרים לכם "לתפור" בדיוק את הטויל שמתחשק לכם: מסלול בחניון שחריה או עמק פיקניק בחניון שחריה או עמק החרובים (ירוק), ביקור בגתות קדומות, כבשן סיד ושרידיים (אדום/כחול), או מסלול בערונות הבושים, בצל חרובים וניחוח תבלינים (חום).

לפרטים: 1-800-350-550

שונים, אך הרוב המוחלט של המערות אינן אלא מחצבות ענק, בדומה לאלה של דרום אנגליה, פרובנס, סיציליה ועוד מקומות ממחוזותיה של קיסרות רומי.

לא ברור לאן שונע כל החומר הלבן והרך שנחצב מתוך המערות, אך ברור שאתר מחצבות ענק זה היה פעיל אולי כבר בימי בית ראשון, אך בוודאות - מן התקופה ההלניסטית ועד לפחות לתקופה הערבית עבאסית, כלומר בין 1,000 ל-1,200 שנה חצבו פה אנשים בזיעת אפיהם וכנראה בהרבה מכאובות וייסורים.

מטעמים של בטיחות טכנולוגית, המחצבה עוצבה כפעמון תת קרקעי שפתחו העליון בור קטן, חצוב בקרום סלע קשה שנקרא 'נארי'. משפילחו הפועלים את קליפת הנארי של הגבעה וחשפו תחתיה את סלע הקירטון הלבן, הרחיבו את חציבתם כפעמון והעמיקוהו. את החומר הנחצב העלו בחבלים.

לעיתים התחברו כמה פעמונים אלה לאלה כאשר הרחיבו את נפחם בחציבה, ולעיתים קרסה התקרה הטבעית מעל מספר פעמונים מחוברים. כאלו הן מערות רסן הגדולות שאנו רואים על הגבעה, בין העצים שנתפראו על שפת הבורות העצומים.

מערות לוזית עצמן הן קבוצת "מערות פעמון" מחוברות אלה לאלה. חלקן סתום במפולות, על אחת מהן נותרו כתובות חקוקות בערבית קדומה, שהותירו אחריהם חוצביה האלמונים של המערה. בחלק מהן רואים על הקירות כוכים דמויי תאים של שובך, זוהי צורת הקולמבריום, ששימש לדעת הארכיאולוגים, החלוקים בדעותיהם, לגידול יונים או לחלופין, לקליטת פניות חרס עם אפר מתים.

במרחק כ־400 מטרים מאלה, עומד עץ אשל ולידו חרוב גדול. מאחורי החרוב מתרוממת תלולית קטנה של כבשן סיד ובצידו כניסה למחילות מסתור, שזוהי שוב, קבוצת מערות שנחצבה כאן. חוצביה הטילו אי סדר וערבוביה מוחלטת בדרך תת קרקעית חשוכה זו, שבה מתקדם הנכנס אל הפתח. מערות כאלה נחצבו בעיקר בימי מלחמות היהודים ברומאים, אך זה כבר סיפור כל כך גדול ונפתל, שנעצור כאן. ❖

ספי בריוסף הוא איש ידיעת הארץ, טייל, עיתונאי וסופר